

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

POJMOVNIK / 2

Specijalno javno tužilaštvo u Severnoj Makedoniji

Jovana Maričić

UVOD

Specijalno javno tužilaštvo (u daljem tekstu SPO) u Severnoj Makedoniji osnovano je Zakonom o javnom tužilaštvu za krivično gonjenje u predmetima u vezi sa sadržajem neovlašćenog presretanja komunikacija 2015. godine (u daljem tekstu Zakon o SPO). Ovo tužilaštvo uspostavljeno je nakon niza skandala koji su uključivali nezakonito prisluškivanje hiljada političkih i državnih aktera što je otkrilo i da postoji visok nivo korupcije u zemlji. Tadašnji opozicioni lider Zoran Zaev je objavio seriju audio isečaka – kako ih je on nazvao „bombe“, na kojima se čuje kako najviši vladini zvaničnici planiraju lažiranje glasova, otkupljivanje sudija i kažnjavanje političkih protivnika. Osnovano je kao privremena institucija gde Zakon o SPO važi 5 godina od usvajanja i može se produžiti po jednom svake naredne godine (na godinu dana) dvotrećinskom većinom glasova u Parlamentu ukoliko za to postoji potreba. Zakon takođe predviđa da funkcija SPO prestaje po završetku svih istraga i krivičnih gonjenja u okviru njegovog mandata.

NADLEŽNOST I POLOŽAJ

SPO je zasebno tužilaštvo koje je nezavisno od javnog tužilaštva Severne Makedonije osnovano za celu teritoriju zemlje sa sedištem u gradu Skoplju. Nadležnost ovog specijalnog javnog tužilaštva bila je ograničena samo na krivična dela u vezi sa sadržajem neovlašćenog presretanja komunikacija (neovlašćeno prisluškivanje građana) i dela koja proizilaze iz prikupljenog sadržaja (lažiranje glasova, otkupljivanje sudija, kažnjavanje političkih protivnika itd.) sprovedenog između 2008. i 2015. godine. Zakon o SPO ostavio je tužilaštvu slobodu da odluči kako će kvalifikovati navodna krivična dela koja su rezultat presretnutih razgovora.

Nadležnost SPO je bila isključiva i imala je primat nad nadležnošću javnog tužilaštva Severne Makedonije. Glavni javni tužilac ili bilo koji drugi javni tužilac nisu smeli da preduzimaju istrage ili krivično gonjenje slučajeva u okviru mandata SPO bez njegovog pismenog pristanka. Tokom bilo koje faze postupka SPO je moglo da preuzme predmete od javnog tužilaštva koji spadaju u njegovu nadležnost. SPO je spadalo van hijerarhijske strukture kancelarije javnog tužilaštva u zemlji. Na zahtev SPO-a, republički javni tužilac imao je obavezu da prenese spise svog predmeta SPO-u koji je odlučivao da li će slučaj preuzeti. Prema Zakonu o SPO nije postojao nikakav sudski nadzor nad odlukom SPO-a o njegovom utvrđivanju nadležnosti nad pojedinačnim slučajevima. SPO je imalo punu autonomiju u istrazi i procesuiranju krivičnih dela iz svoje nadležnosti i nije primalo uputstva od bilo kog drugog tužilaštva ili glavnog javnog tužioca. Oni nisu smeli da utiču na rad SPO niti da traže izveštaje o njegovim predmetima.

ORGANIZACIJA

Specijalnim javnim tužilaštvom rukovodio je specijalni javni tužilac koji je raspoređivao poslove i radne zadatke, te je bio odgovoran za blagovremeno i kvalitetno obavljanje poslova. SPO su činili takođe i specijalni javni tužioci. Ovo je jedino tužilaštvo u zemlji koje je uspostavilo svoj nezavisni istražni centar. Ovaj istražni centar sastojao se od 23 policajca izabrana od strane Ministarstva unutrašnjih poslova od kojih je 3 iz Finansijske policije i koji su bili smešteni u prostorijama SPO.

IZBOR SPECIJALNIH JAVNIH TUŽIOCA

Rukovodećeg specijalnog javnog tužioca (u daljem tekstu SJT) birao je Parlament kvalifikovanom većinom od dve trećine i prethodnim pristankom četiri političke stranke sa najvećim brojem poslanika u Parlamentu, a imenovalo ga je Veće javnih tužilaca na sednici na kojoj prisustvuje najmanje 2/3 članova. Mandat SJT trajao je godinu dana kraće (četiri godine) od predviđenog trajanja Zakona o SPO. Pravo na reizbor je postojalo. Za javnog tužioca koji rukovodi specijalnim javnim tužilaštvom moglo je biti izabrano lice koje ispunjava određene uslove. Potrebno je da je stekao fakultetsku diplomu pravnika, radio kao tužilac, sudija ili advokat u penziji sa najmanje 8 godina radnog iskustva u krivično-pravnim poslovima ili da je redovni ili honorarni profesor univerziteta koji je predavao pravni predmet iz oblasti pravde više od 10 godina. Rukovodeći SJT predlagao je Veću javnih tužilaca listu kandidata iz reda postojećih javnih tužilaca za izbor u javno tužilaštvo. Veće je na svojoj sednici na kojoj prisustvuje najmanje 2/3 članova biralo specijalne javne tužioce većinom ukupnog broja članova sa većinom glasova pripadnika nevećinskih zajednica.

ODGOVORNOST

Specijalno javno tužilaštvo je bilo odgovorno Parlamentu i Veću javnih tužilaca. Parlamentu je podnosilo periodične izveštaje (6 meseci) o svojim aktivnostima. Ovo ne podrazumeva nikakav oblik pregleda ili odobrenja izveštaja SPO od strane parlamenta. Veće javnih tužilaca moglo je da pokrene postupak za razrešenje specijalnog javnog tužioca pre isteka njegovog mandata.

Veće javnih tužilaca sastoji se od 11 članova od kojih su:

- članovi po službenoj dužnosti republički javni tužilac i ministar pravde,
- jednog člana biraju javni tužioci iz Republičkoj javnog tužilaštva,
- jednog člana biraju javni tužioci iz okruga viših javnih tužilaštava Bitolj, Gostivar, Skoplje i Štip,
- jedan član Saveta je član zajednice koja nije većinska u Republici Makedoniji koga biraju svi javni tužioci iz svojih redova,
- tri člana bira Skupština iz reda univerzitetskih profesora pravnih nauka i istaknutih pravnika od kojih su dva pripadnici zajednica koje nisu većinske u Republici Makedoniji.

Veće javnih tužilaca moglo je da pokrene postupak za razrešenje specijalnog javnog tužioca sa funkcije zbog nezakonitog, neprofesionalnog ili nemarnog obavljanja funkcije. Veće pre svega podnosi činjenični izveštaj sa navedenim razlozima razrešenja Parlamentu koji ili odobrava smenu (dvotrećinskom većinom glasova uključujući i većinu glasova poslanika koji pripadaju nevećinskim partijama) ili odbija smenu SJT. Dodatno, na osnovu izričitog zahteva SJT, trajnog gubitka njegovog kapaciteta ili konačne presude

protiv SJT Parlament je mogao da prekine mandat SJT uz istu kvalifikovanu većinu i potvrdu Veća javnih tužilaca.

U pogledu odgovornosti, i javnost rada SPO je bilo jako bitno. SJT su prema Zakonu o SPO morali da redovno obaveštavaju javnost o svom napretku poštujući etičke i procesne obaveze i javni interes.

FINANSIJE

Rad SPO-a se finansirao iz budžeta države preko budžetskog korisnika – Državnog tužilaštva Republike Severne Makedonije. Specijalni javni tužilac dostavljao je Parlamentu i Vladi opšti radni, lični i finansijski plan. Vlada je bila dužna da obezbedi finansijska sredstva u skladu sa ovim planom, te ga je ona ugrađivala i u budžet Državnog tužilaštva Republike Severne Makedonije.

ZAKLJUČAK

SPO je ukinuto 2019. godine nakon što je Specijalna javna tužiteljka, šefica SPO, Katica Janeva, podnela ostavku zbog svoje uloge u velikom korupcionaškom skandalu pod nazivom „Reketiranje“. Ona je osuđena na sedam godina zatvora zbog zloupotrebe službenog položaja. Nakon toga, 2019. godine je SPO ukinut, a njegove istrage su prebačene u nadležnost Osnovnog javnog tužilaštva za organizovani kriminal i korupciju. Većina slučajeva iz SPO ostali su bez epiloga sa 19 otvorenih istraga i više od 100 osumnjičenih. Međutim, i pored skandaloznog završetka, SPO ostaje zapamćeno kao telo sa visokom autonomijom i budžetom koje je pokazalo kako treba da izgleda institucija koja se bori protiv organizovanog kriminala i korupcije. Nauk iskustva Severne Makedonije pokazuje važnost promišljenog izbora čelne osobe jedne ovako bitne i autonomne institucije.

IZVORI I BELEŠKE

1. Slagjana Taseva, „Grand Corruption and Tailor-made Laws in Republic of North Macedonia“ *Transparency International Macedonia*, April 20, 2021, 11.
2. Указ за Прогласување на Законот за Цветот на Јавните Обвинители на Република Македонија, „Службен весник на РМ“ бр. 150 од 12.12.2007.
- 3 Taseva, „Grand Corruption and Tailor-made Laws in Republic of North Macedonia“, 12.
- 4 “Justice Denied: How North Macedonia’s Special Prosecution Became History”, *Balkan Insight*, July 1, 2020.